

ЗМІСТ І СТРУКТУРА КУРСУ «ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА УКРАЇНИ» ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

Реформування української школи на засадах гуманізації та гуманітаризації, національної спрямованості освіти і виховання передбачає досягнення якісно нового рівня у вивченні базових навчальних дисциплін, які забезпечують соціокультурне становлення молодого людини – громадянина незалежної держави. З огляду на це особливого значення набувають культурознавчі предмети, які мають величезний духовно-творчий потенціал і включені в базовий зміст освіти. Згідно з концепцією державного стандарту загальної середньої освіти в Україні вперше в історії вітчизняної школи цикл культурознавчих художньо-естетичних дисциплін вивчатиметься всіма учнями незалежно від типів шкіл з 1-го по 11-й класи (Державний стандарт загальної середньої освіти в Україні. Художня культура. Проект // Журнал “Мистецтво та освіта”. – 1997. – № 3. – С.2–10). В художньо-освітній галузі, яка в останньому варіанті базового навчального плану отримала назву “Культурознавство”, передбачається виокремлення курсів “Мистецтво” (1-7 кл.), “Художня культура України” (8-9 кл.) і “Художня культура світу” (10-11 кл.), а також “Основи етики та естетики” (11 кл.).

Українознавчий компонент наскрізно охоплюватиме зміст предметів галузі “Культурознавство”, що разом із впровадженням самостійного курсу “Художня культура України” сприятиме вирішенню нагальної проблеми національної освіти – виховання патріотизму як складної і багатогранної моральної якості особистості. Цілісна художня картина світу відрізняється від наукової картини присутністю національної ідеї-образу. Отже, завдання вчителя – прилучити школярів до надбань вітчизняної художньої культури, пробудити особистісно-позитивне ставлення до мистецьких цінностей нашого народу і допомогти їм у самостійному сходженні до вершини Духовності. Введення нових курсів має на меті опанування учнями культурно-мистецької спадщини, зокрема й шляхом включення у різні форми практичної діяльності, що забезпечує набуття естетичного досвіду з чіткою проекцією на постійне художньо-естетичне самовдосконалення.

В рамках педагогічної методології минулого вирішального значення надавалося засвоєнню школярами певної суми знань і формуванню у них репродуктивних вмінь. Новітня особистісно-орієнтована модель освіти акцентує не тільки і не скільки освітні, скільки розвивально-виховні, світоглядні аспекти. Тому важливим завданням культурознавчих курсів є навчити учнів сприймати, аналізувати та оцінювати культурно-мистецькі явища, твори різних епох, стилів, жанрів і форм, розвинути у них художнє мислення і творчі здібності, вміння висловлювати й аргументувати власні оцінні судження. Суто просвітницькі цілі необхідно збагатити особистісно-мотиваційними факторами. Без емоційного реагування і осмисленого ставлення людини до художніх цінностей, без власних зусиль їх успадкування повноцінно не відбувається. Гуманістичне навчання і виховання передбачає не просто засвоєння, а “привласнення” особистістю культурних феноменів у процесі “суб’єкт-суб’єктних” відносин, діалогу культур.

Креативна функція шкільного художнього навчання завжди декларувалася, але не отримувала практичної реалізації в масовій школі. Концепція освітнього стандарту в галузі “Культурознавство” переорієнтовує навчально-виховний процес з академічних досягнень на саморозвиток, самореалізацію учнів, що, безперечно, можливо досягти лише за умов змін педагогічних технологій, подолання стереотипів художньо-педагогічного мислення, конструювання і впровадження нових методик викладання, які б відповідали концептуальним засадам розробленого стандарту.

Генералізація змісту предметів мистецько-культурного циклу здійснювалася за змістовими лініями – основними видами мистецтва (музичне, театральне, візуальне, екранне). Провідною концептуальною ідеєю проектування змісту художньо-культурної освіти школярів є ідея інтеграції видів мистецтв, що відбиває світові тенденції розвитку освіти. Інтеграція передбачає впровадження інтенсивних, а не екстенсивних педагогічних технологій, прогнозує вихід на універсальність зв’язків у царині культури і мистецтва. Стандарт освіти як стратегічний орієнтир відкриває широкі можливості для розробки варіативних програм, для педагогічної творчості, зокрема й для вирішення конкретних шляхів інтеграції.

Ідеї особистісно-орієнтованої освіти, закладені в проекті стандарту, унеможливають суто фактологічну парадигму (адже в ньому взагалі відсутні переліки художніх творів та їх авторів, що традиційно рекомендуються для засвоєння). Акцент перенесено на розвиток самостійного художнього мислення, формування ціннісних орієнтацій, інтерпретаційних умінь, творчих здібностей учнів. У змісті освіти органічно поєднуються основні блоки – предметний (мистецтвознавчо-культурологічний), спрямований на засвоєння учнями художньо-естетичних знань і формування уявлень про художню картину світу, а також діяльнісний, який забезпечує опанування художньо-естетичним досвідом і засвоєння набутих знань і вмінь у різних формах творчої діяльності.

Відповідно до проекту стандарту науковими співробітниками лабораторії естетичного виховання Інституту проблем виховання АПН України (С.В.Коновець, О.А.Комаровська, М.М.Дремлюга) під керівництвом автора статті розроблено експериментальну програму нового курсу “Художня культура України”. Затвердженим у 1998 році новим базовим навчальним планом на вивчення предметів галузі “Культурознавство” у 8-9 кл. передбачено по 1 годині на тиждень. Мінімальна кількість годин зумовила поділ змісту програми на блоки “А” – основний і “Б” – додатковий, матеріал якого можна рекомендувати для вивчення в ліцеях і гімназіях гуманітарного профілю, школах з поглибленим вивченням мистецтв.

Курс узагальнює і систематизує знання, вміння і уявлення учнів, які вони дісталим впродовж попереднього ознайомлення з шедеврами українського народного і професійного мистецтва в школі і поза нею.

Основними результатами вивчення курсу мають бути:

освітні результати (засвоєння конкретних фактів, понять, зв'язків, розуміння особливостей і тенденцій розвитку української художньої культури, її місця і ролі у світовому контексті);

розвиваючі результати (розвиток вмінь аналізувати й оцінювати твори українського мистецтва різних видів, жанрів і стилів, аргументувати свої судження);

виховні результати (формування художньо-ціннісних орієнтацій, виховання морально-естетичних якостей, художньо-естетичних ідеалів, патріотичних почуттів, інтересів і потреб у самостійному опануванні української художньої культури).

Виклад змісту програми ґрунтується на поєднанні історико-культурного і жанрово-тематичного принципів, що дозволяє розглядати основні етапи розвитку української культури в хронологічній послідовності, а в рамках певних періодів – систему жанрів конкретних видів мистецтва. Культурологічні засади побудови змісту курсу передбачають цілісне опанування явищ і зв'язків між ними, всіх компонентів художньої культури на відміну від традиційного вивчення у початкових і середніх класах окремих творів мистецтва, біографій митців тощо. Адже художня культура – це феномен, який охоплює і мистецтво, як сукупність художніх цінностей, і процес їх творення (діяльність митців), і, нарешті, культуру розповсюдження, сприймання і розуміння мистецтва, культуру насолодження ним.

Програма курсу складається з двох частин: художня культура України з найдавніших часів до початку ХХ століття (8 кл.) і українська культура сучасної доби (9 кл.). Кількість годин, запланована на вивчення розділів і конкретних тем, є орієнтовною.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

8 клас

ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА УКРАЇНИ

ІСТОРІЯ

І піріччя

ВСТУП. Цілісність української художньої культури (2 год.)

Розділ І. ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО (14 год.)

Тема 1. Стародавнє мистецтво на теренах України (2 год.)

Тема 2. Образотворче мистецтво XIV – XVI ст. (2 год.)

Тема 3. Образотворче мистецтво XVII - XVIII ст. (3 год.)

3.1. Дерев'яна та кам'яна архітектура

3.2. Розвиток мистецтва гравюри

3.3. Живопис

Тема 4. Образотворче мистецтво ХІХ ст. (7 год.)

- 4.1. Творчість Тараса Шевченка
- 4.2. Живопис
- 4.3. Графіка
- 4.4. Скульптура
- 4.5. Архітектура
- 4.6. Декоративно-ужиткове мистецтво та народні художні промисли (2 год.)

II півріччя

Розділ II. МУЗИЧНА КУЛЬТУРА (12 год.)

Тема 1. Музична культура стародавньої доби (1 год.)

Тема 2. Народна творчість (2 год.)

Тема 3. Музична культура ХVІІ – ХVІІІ ст. (4 год.)

- 3.1. Розвиток церковного співу. “Граматика музикальна” М.Дилецького
- 3.2. Хоровий концерт та його творці (М.Березовський, А.Ведель, Д.Бортнянський)
- 3.3. Оперна та інструментальна музика
- 3.4. Вокальні жанри. Музична спадщина Г.Сковороди

Тема 4. Музична культура ХІХ – початку ХХ ст. (5 год.)

- 4.1. Загальна характеристика музичної культури лисенкової доби
- 4.2. Спадщина М.Вербицького. Творчість західно-українських композиторів ХІХ ст.
- 4.3. М.Лисенко – основоположник національної композиторської школи в Україні
- 4.4. Творча діяльність послідовників М.Лисенка (К.Стеценко, Я.Стеловий, М.Леонтович)
- 4.5. Розвиток музичного виконавства та освіти

Розділ III. ТЕАТРАЛЬНА КУЛЬТУРА (5 год.)

Тема 1. Фольклорні джерела українського театру (1 год.)

Тема 2. Театр “золотої доби” (1 год.)

Тема 3. Народження професійного мистецтва (1 год.)

Тема 4. Театр корифеїв (2 год.)

ПІДСУМКОВЕ УЗАГАЛЬНЕННЯ (1 год.)

9 клас

ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА УКРАЇНИ

СУЧАСНІСТЬ

I півріччя

ВСТУП. Основні етапи розвитку української художньої культури ХХ ст. (1 год.)

Розділ I. МУЗИЧНА КУЛЬТУРА (10 год.)

Тема 1. Розвиток композиторської творчості різних жанрів (5 год.)

- 1.1. Хорова і вокально-симфонічна музика (1 год.)
- 1.2. Симфонічна творчість (2 год.)
- 1.3. Камерно-інструментальні жанри (1 год.)
- 1.4. Камерно-вокальна і пісенна творчість (2 год.)

Тема 2. Сучасні напрямки “молодіжної” музики (1 год.)

Тема 3. Розвиток музичного виконавства та освіти (1 год.)

Тема 4. Музична культура рідного краю (1 год.)

Тема 5. Музична культура української діаспори (1 год.)

Розділ II. ТЕАТРАЛЬНА КУЛЬТУРА (5 год.)

Тема 1. Драматичний театр (2 год.)

Тема 2. Музичний театр (1 год.)

Тема 3. Художник в сучасному театрі (1 год.)

Тема 4. Мистецтво граючих ляльок (1 год.)

II півріччя

Розділ III. ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО (8 год.)

Тема 1. Живопис (2 год.)

Тема 2. Графічне мистецтво (1 год.)

Тема 3. Скульптура (1 год.)

Тема 4. Архітектура (1 год.)

Тема 5. Народне мистецтво та основні центри художніх промислів (3 год.)

5.1. Кераміка. Народна іграшка

5.2. Вишивка. Ткацтво та килимарство

5.3. Художня обробка дерева. Розпис

Розділ IV. КІНОМИСТЕЦТВО (8 год.)

Тема 1. Світове значення творчості О.Довженка (2 год.)

Тема 2. Поетична хвиля українського кіно (2 год.)

Тема 3. Творчий портрет І.Миколайчука (2 год.)

Тема 4. Воєнна тематика в українському кіно (1 год.)

Тема 5. Різні жанри українського кіно (мультиплікаційне, документальне тощо) (1 год.)

ПІДСУМКОВЕ УЗАГАЛЬНЕННЯ (2 год.).

Вікторія Смікал

МИСТЕЦТВО У КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ

Корінні зміни у суспільстві напередодні ХХІ ст. зумовлюють необхідність розробки культурологічних підходів до вирішення проблем виховання та освіти підрастаючих поколінь.

Особливої соціальної значущості набуває проблема світоглядної культури, що аналізується на особистісному рівні підготовки майбутнього вчителя. Його педагогічна діяльність виступає специфічним транслятором світоглядних установок, оскільки норми професійного мислення завжди формуються у проблемному полі взаємодії з нормами загальної культури, набираючи характеру світогляду в процесі професійного спілкування.

Як компонент духовного світу особистості світоглядна культура обумовлює формування ціннісно-духовних орієнтацій, які багато в чому детермінують розвиток всієї структури якостей особистості. Саме система духовних відносин якнайбільше впливає на формування світоглядної культури. У ній важливе місце посідає мистецтво.

Проблема місця і ролі мистецтва у формуванні світогляду особистості виникла давно. Широко відомі дослідження Є.В.Бурмакіна, Є.Ф.Володіна, В.І.Мазепи, що висвітлюють історико-філософський, логіко-пізнавальний та мистецтвознавчий аспекти проблеми.

Спроби обґрунтувати з різних світоглядних позицій предмет і призначення мистецтва є в античній естетиці та філософії (Демокрит, Сократ, Платон, Арістотель), у авторів середньовіччя (Августин, П.Абелар, Фома Аквінський). У наступні епохи інтерес філософів та митців до предмету та призначення мистецтва все зростає.

Специфіка будь-якого світогляду полягає у тому, що в ньому виступають у нерозривній єдності пізнавальні й ціннісні, об'єктивні та суб'єктивні компоненти дійсності. Це дозволяє говорити про світоглядну функцію мистецтва як найбільш фундаментальну, детермінуючу функціональну будову мистецтва загалом.

У багатьох працях, що присвячені цій проблемі, мова йде про вплив на митця, на його творчість тих чи інших світоглядних концепцій, що склалися поза самим мистецтвом – у філософії, науці, політиці, релігії. Але треба враховувати, що мистецтво має свій світоглядний зміст і значною мірою може формувати світогляд людини. Світогляд не є щодо мистецтва чимось зовнішнім, що приходить із інших форм суспільної свідомості [3].

Проте це не означає, що мистецтво характеризується певним автономним світоглядним змістом і вивчення мистецтва має бути спрямоване на дослідження лише цього змісту. Навпаки, визнання за мистецтвом світоглядних функцій свідчить про природність для нього світоглядної проблематики, про закономірну обумовленість його взаємодії з філософією, політикою та іншими формами свідомості.

Якщо розуміти мистецтво як світогляд і світоглядну функцію мистецтва вважати домінантною в системі його функцій, то інші функції мистецтва (виховна, соціально-організаційна, комунікативна,